

CITOVÝ ŽIVOT DNEŠNÍCH LIDÍ A NAŠE LITERATURA

Jiří Hájek

Jednou z příčin schematismu v naší literatuře je tendence zužovat obraz současného života jen na otázky výroby a veřejného života. Říkáme právem, že smyslem všeho, co v naší zemi budujeme, je štěstí člověka. Boj o lidské štěstí odehrává se na závodech, v tom, oč usilujeme na vesnici, v práci naší vědy a kultury. Ti však, kdo mluví o tom, že socialismus je boj za štěstí člověka, a nechápu a nechtějí chápat, že je to i boj o to, aby se láska člověku skutečně stala zdrojem radosti a štěstí, nechápu nic. Láska má být oporou ve všech zápasech života, má vroucně spojovat jeden život se životem druhých lidí. Pro ty, kdo to nechápu, je náš boj za lidské štěstí nepochybně bezobsažnou frází. Potřebuje-li dnešní člověk pomoc literatury ve všech otázkách svého vnitřního života, potřebuje ji právě tak i v otázkách lásky. Což není láska dnešních lidí ještě zatížena všemi temnými pokřivujícími vlivy staré morálky? Což dnes, kdy jsme odstranili základní společenské kořeny nerovnosti mezi mužem a ženou a otevřeli cestu novému vývoji jejich vztahů, nebojujeme ještě na každém kroku o nové, zdravé a čisté pojetí lásky proti živočišnému egoismu a cynismu, který pokřivuje ještě tolik dnešních lidí? Což nám na druhé straně – a právě mezi nejlepšími a nejcitlivějšími mladými lidmi – nestojí v cestě často i staré romantické snilkovství, které lidem bere všechnu radost ze skutečného života, staví je do rozporu s ním a činí z nich samotářské rozervance?

Jak se s touto velikou, základní otázkou života, jejíž vliv se tak hluboce obráží právě ve společenské činnosti lidí, vyrovnává naše próza a drama? Od období, kdy otázky citového života byly všeobecně podceňovány, došli jsme ke stadiu prvních pokusů o zobrazení i této důležité sféry života dnešních lidí. Ukazuje se však, a to nejen v případě zřejmých neúspěchů, nýbrž i u řady významných děl, že schematismus v této oblasti neodstraníme prostě tím, že v našich románech či dramatech bude pro větší úplnost také pár milostných motivů. Nejčastěji a v nejlepším případě jsou nám tzv. milostné motivy vedlejším prostředkem jakéhosi vnějšího, dodatečného „zlidšťování“ postav. Protože bylo řečeno, že láska má v literatuře také být, tedy tam je. Získává to sympatie pro hrdinu, jestliže vidíme, že vedle své práce a svých veřejných zájmů ještě ve volných chví-

lich také umí milovat. Jan Otčenášek ve svém jinak přímo průkopnickém, silném a smělém románu Plným krokem tento recept poněkud obrátil a pro svého hlavního hrdinu Štěpána Kodeta chce získat sympatie naopak tím, že milovat neumí. Jenže v tom není vůbec žádný pokrok. Z nepochopitelně intelektuálního a po jiné stránce až pubertálně mlhavého vztahu Kodetova k učitelce Lídě Babičové, o níž se v románu dozvídáme tak málo, ze ztroskotání tohoto vztahu nevyplývá pro hrdinu ani pro nás naprosto nic. Častěji však hrdinové naší prózy milovat sice umějí, ale zato milují tak bezkonfliktně, tak papírově a prázdně, že se sice proti jejich láskám nedá nic namítat, ale také z nich pro nikoho nic neplyne, ničím nás nezvruší, nanejvýš svou naivitou vzbudí úsměv. Je to prostě jen prostředek umělého přislašování románů a povídek. Je tomu tak i v pracích mladých autorů, kteří se v našem románu a dramatu pokusili poprvé s větší závažností zobrazit citový život dnešní mládeže. Vezměme si třeba živý, byť velmi nevykvašený román J. S. Kupky Pražské jaro. Dokonalý Víťa, který tak hravě rozřeší všechny problémy práce stranické organizace na závodě a odstraní stejně hravě vše, co závodu bránilo v plnění plánu, zamiluje se do neméně dokonalé, i když snad poněkud nezdravě řevnivě Šárky, sportovkyně, předsedkyně závodní skupiny ČSM atd. Místo všech skutečných a jak víme velmi hlubokých a vážných problémů milostných vztahů dnešních mladých lidí, místo všeho, co je naší mládeži třeba o věcech lásky říci, k čemu je jí třeba vést, nahrazují se zde od začátku až do nasládlého happyendu skutečné problémy systémem drobných a dokonce značně navivních nedorozumění mezi oběma budoucími partnery, kterážto metoda umožňuje autorovi zůstat dokonale na povrchu věcí a neříci nic k podstatě problémů. Zastavme se konečně u veršované hry Pavla Kohouta Dobrá píseň, která měla v našem dramatu tu průkopnickou zásluhu, že postavila problém lásky mladých lidí přímo do středu děje. Co řekla tato hra, nehledě ke svým hodnotám básnickým, dnešním mladým lidem? Myslím, že jim řekla nakonec velmi málo. Utvrzuje spíš naši mládež v představě, že je v pořádku, aby mladí lidé vstupovali do manželství na základě prvního smyslového okouzlení, aniž se vzájemně dobře poznali, aniž vědí, co vůbec pro sebe mohou v životě znamenat. Takové sňatky, jaký uzavřeli hrdinové Kohoutovy hry, se dnes uzavírají často a jsou příčinou nesčetných, zcela zbytečných životních zklamání, ba tragédií, neboť v životě to zpravidla neskončí tak jednoduchým happyendem jako v Kohoutově hře. Je třeba, abychom mladým lidem řekli, jak vážnou věcí je manželství, jak velkou a těžkou věcí je vytvořit krásný, plný a přitom spolehlivý vztah mezi oběma lidmi na celý život, jak je k tomu třeba, aby dobře znali jeden druhého a sami sebe. Nestarat se o hluboký a krásný obsah citových vztahů mla-

dých lidí a omezovat se na kázání o věrnosti je především krajně neúčinné, ale vlastně i neupřímné a pokrytecké.

Nakonec i v zobrazování milostných vztahů lidí jde o totéž, o co jde v zobrazování všech životních vztahů v naší současné literatuře. Tendence k idylizování, zkrášlování skutečností jsou všude stejně škodlivé.

Nepravdivým, mělkým zobrazením lásky, nahrazováním vážných problémů problémečky a citů citečky nelze proti schematicismu v naší literatuře bojovat. Tím méně lze proti němu bojovat z těch ideových pozic, které byly proklamovány v některých projevech, v nichž se tvrdilo, že takzvaná „pracovní tematika“ byla už v naší literatuře v podstatě vyčerpána a že hrozícímu opakování této tematiky je nutno čelit tím, že budou psány romány, dramata či scénáře „jen o lásce“. Domnívám se, že to by byla stejná, ba ještě horší schematizace, pokrivení obrazu našeho dnešního života, jako když se dříve psalo „jen o práci“. Je před námi jediný úkol: psát o dnešním člověku, o všem, čím žije a s čím zápasí. Ve všech problémech jeho života můžeme pomoci utvářet jeho životní ideály jen tehdy, jestliže pravdivě a směle zobrazíme vše, s čím dnes skutečně zápasí a co musí překonávat.

Je proto příznačné, že nejvážnější nástup k pravdivému zobrazení hlubokých a vážných otázek citového života dnešních lidí nalézáme právě v dílech nejméleji zasahujících do velkých problémů našeho života společenského. U takového Oldry Matuše ze Stehlikových Nositelů řádů neoddělitelně souvisí krize jeho vztahu k pracovnímu kolektivu s celým jeho maloměšťáckým a egoistickým vztahem k vlastní ženě. Obojí je nutným projevem jedné a téže morálky. I když ani Stehlik problém proměny vztahů mezi mužem a ženou v manželství a rodině nedořešil do konce, je přece právě on jedním z prvních, kdo tento problém vážně a poctivě ukázal. A právě tak je tomu v některých milostných motivech Svatoplukova románu *Bez šéfa*, v němž například dovršuje celé myšlenkové a lidské zrání jedné z nejkrásnějších postav Svatoplukových, prosté vesnické dívky Stázky. A chtěl bych připomenout konečně v této souvislosti i jedno neobyčejně smělé a závažné dílo současné slovenské prózy, román *Vosí hnízdo* K. Lazarové, které, domnívám se, u nás zatím nejhluběji zobrazuje obtíže přerodu naší vesnice na cestě k socialismu v souvislosti se záškodnickými metodami Slánského bandy. Těžce se rodící láska dvou životem zle citově raněných lidí, Pavla Greča a jeho ženy July, vztah až bolestně vážný a pravdivý, vztah, který teprve v nejtěžší zkoušce překoná to, co ho dlouho vnitřně ochromovalo, zobrazení takového vztahu pokládám za nesrovnatelně větší a cennější věc než spousty těch nejrůznějších konfektně „střížených“ bezkonfliktních lásek, jimiž jsme často ilustrovali naše kladné hrdiny.

I v této otázce stojíme v naší literatuře teprve na počátku cesty. Je třeba navázat na první úspěchy současné literatury, je však třeba navázat na všechna poučení z děl bližší a vzdálenější minulosti. Uvědomme si, že právě taková klasická díla naší socialistické literatury, jako je třeba *Anna proletářka*, která je nám dnes přímo „učebnicí“ našich novodobých dějin, je ve svém nejvlastnějším dějovém jádru příběhem lásky dvou mladých pracujících lidí – a právě tento příběh je základnou, z níž vyrůstá hluboká lidská přesvědčivost a síla Olbrachtova románu. Připomeňme si také, jak hluboký kladný vliv měl třeba na nás, kdo jsme dospívali na konci třicátých let, na celý náš citový život a vývoj takový román, jako byla *Samota Křešín* či *Srdce ve vichru* K. Nového, vzpomeňme si, co pro nás znamenaly příběhy lásek mladých havířů a hutníků v *Siréně* M. Majerové, co pro nás v tomto směru znamenali Pujmanové *Lidé na křižovatce*. Stejně a ještě mnohem víc potřebuje pomoci ve všech problémech svého citového života dnešní mládež, dnešní pracující lidé. To je velký a trvalý úkol a nesplní jej ti, kdo v něm dnes vidí jen věc jakési konjunkturální poptávky. Ti ostatně, ať jde o jakoukoli otázku, nám nemohou pomoci v ničem. I zde potřebuje naše literatura smělé bojovníky za krásu a štěstí života, nikoli barvotiskové ilustrátory a konjunkturální horlivce.

(1954)

POSLEDNÍCH DESET LET V NAŠEM LITERÁRNÍM ŽIVOTĚ

Josef Hrabák

Desáté výročí našeho osvobození Sovětskou armádou, jímž byly vytvořeny předpoklady pro vybudování socialismu v naší vlasti, mělo by se stát pobídkou k tomu, abychom ve všech oblastech bedlivě zvážili, co jsme od osvobození vykonali. Tuto otázku si chceme položit i pro oblast literatury.

Neměly by ovšem smyslu samoučelné oslavné úvahy; proto se budeme snažit o kritické zamýšlení směřující k praxi, tj. pokusíme se z naší